

4. Сидоренко Н.І. Вивчення особливостей професійного становлення майбутніх вчителів / Н.І. Сидоренко // Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 35-річчю наукової та педагогічної діяльності академіка С.Д. Максименка. –Т.IV. –К.: Міленіум, 2002. –С. 318-323.

Резюме. В статті проаналізовано теоретичні та методичні основи розвитку здатності студентів до саморегуляції.

Ключевые слова: саморегуляція, професійне навчання, психологічна, фізична, емоційна регуляція, навички саморегуляції студентів.

Summary. In the article proposed and proved theoretical and methodical principles of growing the ability of students to self-regulation.

Key words: self-regulation, training of mental, physical, emotional regulation, self-regulation skills of students, professional studies.

УДК 159.928: 159.922.8

О.І. АРТЕМОВА

РОЗКРИТТЯ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Резюме. У роботі проаналізовано психолого-педагогічні підходи щодо особистісно-креативного навчання студентів вищих навчальних закладів, здійснено науково-теоретичний аналіз засобів активізації креативного потенціалу особистості сучасного студента.

Ключові слова: креативність, креативна особистість, особистісно-креативний підхід, креативний потенціал, професійне самовиявлення.

Постановка проблеми. Сьогоднішній день ставить високі вимоги до рівня професійної та особистісної підготовки майбутнього фахівця у системі вищої школи. Інтеграційні процеси, що відбуваються сьогодні в сфері вищої освіти, радикальні зміни в соціально-економічному та духовному житті потребують модернізації системи вищої освіти, що передбачає впровадження в навчально-виховний процес ефективних креативних методів роботи зі студентами. Саме креативність є одним із основних системоутворюючих факторів у структурі особистості, що впливає на рівень її розвитку та обумовлює процес самоактуалізації - прагнення людини до більш повного виявлення та реалізації власних задатків, здібностей, особистісних можливостей.

Мета повідомлення – проаналізувати теоретико-методологічні підходи щодо особистісно-креативного навчання студентів.

Питання розвитку креативності як особистісної риси студента є актуальні в світлі реформування системи професійної освіти. Сучасні студенти – це носії нового мислення, яке виявляє свій поки що зародковий стан у бажанні подолати розгубленість і хаос. Поширені явища невпевненості в правильності вибраного фаху, невизначеності щодо майбутнього кар'єрного становлення та росту, відчуття незадоволеності змістом та формою вищої освіти спричиняють все помітніші явища протестної самоорганізації. Відбувається первинна концентрація енергії, але не руйнівної, а творчої, яка з'явилася від втоми чекання і споглядання, від неясного проведення пар тощо.

Креативність є одним із важливих чинників, обов'язковий атрибут знань, що набуває людина в процесі навчання, діалогічність суб'єктів освітнього процесу. Існує суперечність між об'єктивною потребою суспільства в активній, креативній особистості та освітньо-виховною практикою, що готує у різних видах професійного навчання здебільшого фахівців-виконавців, невіправдано ігноруючи творчий потенціал кожного індивідууму. Внаслідок цього особливо актуально постає проблема більш активного використання у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів креативних освітніх технологій.

Актуальність статті визначається сучасними концепціями розбудови освіти в Україні в напрямку переорієнтації на особистісно орієнтоване навчання й виховання творчої індивідуальності, яка прагне максимально реалізувати свої можливості, самореалізуватися, самоактуалізуватися.

Концептуальні й методичні передумови та окремі аспекти особистісно орієнтованої освіти були предметом дослідження таких зарубіжних і вітчизняних психологів, як К. Альбуханова-Славська, І.Бех, О.Бодальов, Л.Виготський, У.Джемс, І.Зязюн, Г.Костюк, І.Кон, С.Максименко, А.Маслоу, В.Моляко, В.Моргун, Г.Оллпорт, К.Платонов, С.Подмазін, В.Рибалка, К.Роджерс, С.Рубінштейн, О.Сергеєнкова, В.Семиченко, С.Сисоєва, В.Татенко, Н.Чепелєва, Б.Федоришин та багато інших.

Сучасний рівень розуміння особистісно орієнтованої освіти передбачає визначення особистості молодої людини як вищої соціальної цінності, повагу до її самобутності, унікальності і своєрідності, ставлення до студента як до суб'єкта власного розвитку, врахування закономірностей процесу самовдосконалення особистості, погляд на особистість кожного вихованця як на мету і засіб, об'єкт і суб'єкт, умову і результат навчання і виховання [3].

З огляду на недосконалість традиційного підходу до організації навчально-виховної роботи у вищому навчальному закладі, проблема оптимізації пізнавальної активності студентів, підвищення рівня і якості знань через актуалізацію їх особистісно-креативного потенціалу відзначається особливою актуальністю і передбачає цілеспрямоване наукове дослідження та розробку спеціального особистісного підходу до організації навчальних занять.

Креативність - синонім інноваційності, поняття, яке визначає здатність особистості до продукування принципово нового, духовного і матеріального, це елемент розвитку культури, важливий чинник творення самобутності нації. Якість освіти визначається саме спроможністю навчального закладу створювати умови для розвитку нетрадиційного мислення, вміння адаптуватися, а згодом створювати щось нове, важливе, якісно краще.

Принцип креативності полягає у «максимальній орієнтації на творче начало у навчальній діяльності, засвоєнні власного досвіду творчої діяльності [2]. При цьому в результаті навчально-педагогічного впливу має формуватися гуманна особистість, яка вміє, відстоюючи свою неповторність, толерувати розмаїття оточуючого соціального, політичного та економічного середовища. Існування людини має стати успішною життєтворчістю. Актуальним сьогодні є філософське

осмислення проблеми якості у вищій школі, рефлексія тих чинників, які здатні сформулювати важливі складові сучасної освітньої політики.

Діалогічність, яка так необхідна вищій школі, має формувати людину мислячу, для якої конформізм є антицінністю, а диктат наставника – образою. Наслідком монологічності є усування від навчального процесу одного із його суб'єктів: студента, який часто втрачає шанси пізнати синергетичні зв'язки конкретної дисципліни у системі власного практичного і наукового світогляду. Креативність – це продукт діалогічності, це та іскра, що виникає від притирання двох, трьох, багатьох бачень, свідомостей, це інновація думки, що стоїть на фундаменті поліфонічного інформаційного континууму. Якість вищої школи має визначатися відсутністю диктату викладача, адже неприйняте знання чи недоведена концепція можуть стати просто купкою певних даних, яка ніколи не сприятиме народженню і зростанню чогось нового, унікального [1].

Викладач і студент повинні бачити себе важливими творцями майбутнього, не лише далекого, але найближчого. Світ треба будувати. Сучасна молодь – це та, що прагне і здобуває, мислить глобально, планетарними масштабами. Чи можна цьому навчитися.

Сьогодні у суспільстві міцно закріпилось переконання, що лише обрані люди народжуються творчими, артистичними, креативними. Але генетика уже декілька років працює над тим, щоб раціональними та логічними фактами довести протилежне – креативними є всі. Креативність може створити кожен у собі самостійно, це – не дар, а кропітка робота. Попри усталений стереотип, що креативність – це вроджений талант, іноді ми стикаємося із ситуаціями, коли креатив з'являється внаслідок діяльності тих людей, від яких цього не очікували. А тому зауважуємо, що креативність – це зовсім не талант, а швидше – навичка, яку можна розвивати. Креативність передбачає наявність трьох речей: мотивації, вміння мислити та навичок латерального мислення.

Креативність неможлива без бажання продукувати нові ідеї. Потрібно прагнути креативності. Вирішення певних проблем може бути мотивацією до креативності. Мотивацією також може бути віра в те, що креативне рішення допоможе з більшою легкістю, швидше чи дешевше виконувати повсякденну роботу.

Одним із надзвичайно важливих аспектів креативності є простота. З часом наше оточення все більше і більше ускладнюється, тому іноді слід використовувати потенціал нашого розуму для пошуку простих рішень. Саме завдяки цьому і виникає мотивація. Важливо також бачити зв'язок між речами та нестандартні можливості їх поєднання, навіть коли ці зв'язки неочевидні. Саме здатність бачити неочевидні можливості є надзвичайно важливим аспектом мислення, хоча ніхто не звертає на це уваги ні в школі, ні в університеті. Інформація та логіка не здатні забезпечити креативного мислення. Вони є лише частиною його.

Латеральне мислення – це свідомо креативна техніка, якої можна навчитися і завдяки якій можна генерувати нові ідеї. Вона базується на підході до людського мозку, як до системи, яка здатна самоорганізуватися та створювати асиметричні моделі. Кожен може навчитися латеральних технік і застосовувати їх.

Техніка латерального мислення працює найкраще, коли вироблені всі вищезгадані звички мислення. Тоді креативність стає повсякденною діяльністю. Самі по собі латеральні техніки також можуть давати позитивний результат, але без зазначених звичок мислення вони будуть менш ефективними.

Бажання бути креативним зазвичай з'являється як наслідок незадоволеності. Якщо ви незадоволені – це означатиме, що вам слід шукати спосіб змінити ситуацію. Вам слід або вирішити проблему або ж покращити існуючу ситуацію.

Сьогодні студент повинен розуміти, що творить себе кожен сам. Під час навчання потрібно не боятися самим створювати умови, впливати на процеси, стати учасником, не пропустити, перегнати. Найбільш продуктивними серед креативів виявляються більш активні, агресивні в захисті свого «Я», здатні до співробітництва й організованості, здатні правильно визначати цілісність явищ, швидко і правильно цим користуватися, здатні легко пристосовуватися й експериментувати, легко відмовлятися від власних нерезультативних ідей, швидко орієнтовуватися в дійсності. Серед особистісних якостей креативних людей можна назвати прагнення до домінування, сміливість в захисті своїх ідей, потреба в соціальних контактах і соціальній активності, товариськість і популярність тощо.

Отже, креативність (лат. creatio - створення, творіння) - рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості [3, 181]. На початку вивчення креативність вважали однією з функцій інтелекту. Згодом креативність віднесли до відносно незалежних факторів обдарованості, який не завжди виявляється в тестах інтелекту і навчальних досягненнях. Нині у психології креативність розглядають як незвідну до інтелекту функцію цілісної особистості, яка залежить від комплексу її психологічних характеристик.

У професійній діяльності випускників вищих навчальних закладів досить часто спостерігаються суперечності між рівнем набутих теоретичних знань, методичних умінь та можливістю продуктивного використання їх у навчально-виховній взаємодії. Це пояснюється недостатньою розробленістю особистісно-орієнтованих, креативних підходів до професійної підготовки студентів, хоча саме такі підходи спроможні забезпечити гармонійний розвиток та розкриття особистісного, творчого потенціалу студентів як основи подальшої продуктивної професійної діяльності.

Особистісно-креативний підхід є перспективним, оскільки полягає у можливості забезпечити значно вищу результативність навчально-пізнавальної діяльності студентів на основі актуалізації особистісного творчого потенціалу. Розробка особистісно-креативного підходу передбачає необхідність творчої інтеграції новітніх досліджень у психолого-педагогічній науці. Під особистісно-креативним підходом у навчання студентів розуміємо певну сукупність концептуальних і методичних засобів розвитку і реалізації творчого потенціалу особистості студента з метою покращання якості засвоєння знань, підвищення рівня мовленнєвої культури і в цілому успішності його професійної підготовки (2).

Прояви креативності завжди індивідуальні. Психологічні дослідження дають змогу окреслювати основні особливості, характерні риси креативної особистості, на основі яких будемо впроваджувати особистісно-креативне навчання студентів. Це надзвичайна продуктивність праці, вміння зосереджувати увагу і довго утримувати її на одній проблемі; гнучкість розуму, широта і оригінальність мислення; незалежність думок і оцінок, уміння критично ставитися до своїх і чужих ідей, готовність до ризику, мужність і сміливість духу і розуму; підвищене прагнення до самоствердження; схильність до гри, наявність естетичного почуття і гумору.

Провідними психолого-педагогічними засадами розробки і реалізації особистісно-креативного підходу у навчанні студентів вищих педагогічних закладів є орієнтація на концептуальну модель особистості, взаємозв'язок психодіагностики та психокорекції в процесі навчально-виховної взаємодії, система креативно-розвивальних засобів (2).

Науково-змістова розробка і реалізація особистісно-креативного навчання студентів сприятиме розкриттю їхнього креативного потенціалу, дозволить ознайомитися з психологічними і педагогічними креативними технологіями, які пізніше успішно будуть застосовані у практичній професійній діяльності.

Змістово-психологічний вимір визначають такі фактори, як здатність до спілкування, риси характеру, досвід спілкування, соціальний та індивідуальний інтелект, емоційно-почуттєва сфера.

Складовими креативно-діяльностного виміру є здатність до цілеспрямованої, спільної продуктивної діяльності та взаємодії; інформаційно-пізнавальна основа творчої діяльності; семантика творчих вчинків та дій, цілей і планів спільної творчої діяльності, мовних засобів спільної творчої діяльності; результати вчинків і дій; емоційно-почуттєва регуляція творчої діяльності і соціальної поведінки (2).

Обґрунтування наявності креативного потенціалу в кожній особистості визначається семантикою архетипу самості, виявленого в аналітичній психології К.Г.Юнгом. Для визначення рівня креативності студента використовується тест Е.Туніка, розроблений на основі методик Д.Джонсона та Дж. Гілфорда. Оцінка емоційної сфери здійснюється за допомогою адаптованого варіанта методики Ч.Спілберґера. Діагностика психологічної атмосфери в колективі проводиться з використанням методики А.Фідлера. Окрім цих методик, застосовуються методи спостереження, самоспостереження, опитування, інтерв'ю, бесіди, методи активного впливу на особистість (психокорекція) та інтерпретаційні методи. Для перевірки динаміки особистісних змін окремих студентів використовується тестова методика Р.Кеттела – 16-ти факторний опитувальник. Для визначення продуктивності навчальних занять із використанням особистісно-креативних засобів застосовуються самозвіти студентів та анкетування.

Креативний потенціал особистості блокується психічними захистами суб'єкта, які виявляються у ході психодіагностики і нейтралізуються у процесі психокорекції. Психокорекційний компонент особистісно-креативного підходу до навчання реалізується на базі таких основних технік: ігротерапія, що сприяє досягненню емоційної стійкості і саморегуляції, усвідомлення самого себе, своїх переваг і недоліків, розширенню репертуару засобів самовираження особистості; арттерапія (креативний малюнок, музикотерапія, казкотерапія), що забезпечує розвиток здатності до самопізнання і самореалізації суб'єкта через мистецтво, сприяє корекції негативних особистісних тенденцій; психодрама, через яку здійснюється діагностика і корекція неадекватних станів та емоційних реакцій, їх усунення, поглиблення самопізнання; символдрама, як кататимне переживання образів або як сновидіння наяву.

Креативний малюнок спрямований на корекцію проблем емоційного розвитку, актуального стресу, депресії, конфліктів у міжособистісних стосунках, підвищеної тривожності.

Музикотерапія допомагає регулюванню емоційного стану, корекції комунікативних ускладнень, полегшенню усвідомленню особистісних переживань, підвищенню соціальної активності, формуванню нових засобів емоційної експресії.

Казкотерапія забезпечує подолання напружених емоційних ситуацій, символічне відреагування фізіологічних і емоційних стресів, прийняття в символічній формі своєї фізичної активності.

Креативність – дуже гнучке явище психіки, і за умови його розвитку або, навпаки, гальмування, креативні здібності можуть зазнавати різних змін. Формування креативної особистості школяра вимагає запровадження у навчально-виховний процес активних форм і методів навчання, які значною мірою могли б забезпечити формування дивергентного мислення, проблемного бачення, фантазії та уяви учнів. Високі вимоги ставляться до професійного становлення і розвитку креативної особистості педагога, що виражається в гармонійному поєднанні його творчого мислення з високорозвиненими загальнонавчальними вміннями. Уява забезпечує побудову образів продуктів праці, створення програми поведінки у невизначених проблемних ситуаціях, моделювання процесів або об'єктів. Створені уявою вербальні образи стають основою креативного мовлення, так як всі потенційні здібності особистості адекватно реалізуються нею у мовленні. Креативне мовлення трактуємо як один із різновидів зв'язного мовлення, продукування особистістю нових оригінальних мовленнєвих образів і сюжетів на основі інтуїтивного мислення, продуктивно-творчої уяви, фантазії, що супроводжується інтелектуально-мовленнєвою активністю і словесною творчістю.

Висновки. Своєрідність педагогічної діяльності полягає в постійному запиті на креативність з боку вчителя: співтворчий характер праці забезпечує його суб'єктивно-об'єктивні відношення з учнівським колективом, батьківською громадою і постійно потребує варіативних дій, неординарності та публічного характеру педагогічних ситуацій зумовлює оперативність обраної системи педагогічних заходів, результативність яких визначається гнучкістю професійного креативного мислення фахівця.

Як бачимо, креативна особистість – це такий тип особистості, для якого характерний творчий стиль життєдіяльності, високий рівень потреб, установок, ціннісних орієнтацій, нахилів, творчих задатків, рис характеру, що забезпечують їй високий рівень результативності з усіх видів життєдіяльності. Самовиявлення креативної особистості відбувається в усіх сферах її стосунків з природою, суспільством, з людьми, з самою собою. Для професійного становлення педагога, розвитку його креативної особистості насамперед потрібне креативне самовиявлення, яке розглядається як розумова активність, критичність, систематичність, швидкість розумової орієнтованості, високий рівень аналітико-синтетичної діяльності, зосереджена увага, побудова нових планів, творча уява і готовність до активної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Л.Г. Исследование речемыслительной креативности личности / Л.Г. Алексеева. – Автореф. дис. канд. психол. наук. – Ин-т психологии. – М., 1998. – 22 с.
2. Кукуленко-Лук'янець І.В. Психологічні засади особистісно-креативного підходу в навчанні студентів університету (на матеріалі іноземної мови) / І.В. Кукуленко-Лук'янець. – Автореф. дис. канд. психол. наук. – Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – М., 2003. – 22 с.
3. Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Гуманізація педагогічного процесу як умова творчого розвитку дітей / Професійна творчість в системі підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів / С.А. Литвиненко, В.М. Ямницький. Збірн. наук. праць / За ред. І.А.Зязюн та інші. – Київ-Запоріжжя, 1997. – 136 с.
4. Професійна освіта. Словник / Укл. С.І Гончаренко та інші, за ред. Н.Г.Никало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
5. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М.Степанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424 с.

Резюме. В статті розглядається креативність як психологічна проблема, виділені основні признаки креативності, акцентується увага на питаннях формування креативних способностей учасників і професійного становлення і розвитку креативної особистості майбутнього педагога.

Ключеві слова: креативність, креативний потенціал.

Summary: In the article creativity is considered as a psychological problem, the basic signs of creativity are selected and emphasized as the questions of forming of creative capabilities studying and development of creative personality of a future teacher.

УДК: 371.133-057.87

К.В. БАБАК

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ НАВЧАННЯ У ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

Резюме. У статті розглядаються особливості психологічного супроводу професійного розвитку студентів під час навчання в педагогічному коледжі.

Ключові слова: психологічний супровід, професійний розвиток, особистість.

Постановка проблеми. Професійний розвиток студентів є однією з важливих проблем сучасної вищої освіти. У ситуації, що склалася у психологічній науці і практиці важливе значення набуває отримання знань про студентську молодь, виявлення особливостей і закономірностей розвитку особистості студента, освоєння нових можливостей і знаходження додаткових ресурсів у організації процесу психологічного супроводу майбутнього фахівця.

Метою нашої роботи є розробка моделі психологічного супроводу професійного розвитку студентів педагогічного коледжу.

Відповідно до специфіки навчального закладу можна виділити основні параметри психологічного супроводу: суб'єкт та об'єкт, мету, завдання, напрями, форми та методи. Визначимо відповідні параметри для психологічного супроводу професійного розвитку студентів педагогічного коледжу.

У типовому положенні про освітню установу середнього професійного рівня мета діяльності учбового закладу розкривається через систему завдань, серед яких: «...задоволення потреб особистості в одержанні середньої професійної освіти і кваліфікації у вибраній області професійної діяльності а також інтелектуальному, культурному, фізичному й етичному розвитку; задоволення потреб суспільства в кваліфікованих фахівцях з середньою професійною освітою...» [4]. Відповідно до цих завдань, психологічний супровід у педагогічному коледжі може розглядатися як цілісна система професійної діяльності практичного психолога, спрямована на забезпечення соціально-психологічних умов для успішного професійного навчання і психологічного розвитку особистості на етапі первинної професіоналізації. У контексті інтегративного підходу під психологічним супроводом особистісно-професійного розвитку студента коледжу ми розуміємо систему психолого-педагогічної діяльності, спрямовану на забезпечення соціально-психологічних умов для успішного професійного навчання, підготовки до майбутньої професії, комунікації, особистісного та професійного зростання на підставі системного саморозвитку та самореалізації як індивіда, особистості, суб'єкта власної професійної діяльності та життєтворчості.

Об'єктами психологічного супроводу у нашому випадку виступають: 1) особистість студента; 2) процес професійного навчання студента у навчальному закладі.

Робота психологічної служби педагогічного коледжу організаційно будується за принципом роботи шкільної психологічної служби. Її діяльність забезпечується психологом та соціальним педагогом навчального закладу, які виступають суб'єктами психологічного супроводу. Основними принципами організації і функціонування служби практичної психології виступають:

- принцип відповідності її організації і діяльності основним сучасним принципам розвитку освіти (демократизація, гуманізація, активності особистості тощо);

- принцип системності як визначальний на організаційному рівні, оскільки означає, що діяльність психологічної служби є складно організованим процесом, який містить всі форми, напрями практичної діяльності психолога в чіткій, логічній і концептуально виправданій послідовності; припускає розгляд об'єктів та суб'єктів психологічного супроводу як складно організованих систем (від індивіда до суб'єкта власної життєтворчості) [6].

Мета психологічного супроводу полягає у створенні в межах середовища навчальної взаємодії максимально сприятливих умов для особистісно-професійного розвитку і навчання. Мета супроводу може бути досягнена на підставі виконання таких завдань:

- реалізація професіограми випускника як основної мети освітнього процесу навчального закладу і професійного розвитку;

- формування особистісних професійно важливих якостей майбутнього фахівця;
- розвиток психічних пізнавальних процесів;
- підтримка психологічного здоров'я.

Мета і зміст психологічного супроводу змінюється відповідно до етапу професійного розвитку особистості. Звернемося до розгляду психологічних особливостей процесу первинної професіоналізації в умовах педагогічного коледжу.

Основними напрямками роботи психологічної служби коледжу виступають: моніторинг особистісно-професійного розвитку і процесу підготовки майбутнього фахівця; психологічна освіта (сприяння в придбанні студентами психологічних знань, умінь і навичок, необхідних для отримання професії, розвитку кар'єри, досягнення успіху в житті); психологічна профілактика та корекція особистісних та професійних девіацій. У межах психологічного супроводу використовуються такі форми роботи: психологічна діагностика; психологічний тренінг; психологічна корекція; індивідуальне консультування.

Специфікою розподілу етапів професійного розвитку в період навчання у педагогічному коледжі є відсутність етапу оптації: прийняття рішення про вступ до коледжу свідчить на користь успішного проходження цього етапу та здійснення професійного вибору. Відповідно до таблиці 1 найбільшій актуальності набувають етапи адаптації, інтенсифікації та ідентифікації. Визначимо, на підставі яких чинників реалізується мета кожного з етапів.